

TEKNOLOGIYA FANIDA XALQ HUNARMANDCHILIGINI RIVOJLANTIRISH KOMPETENSIYALARI

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
Professional ta'lim va san'at fakulteti 2-kurs talabasi.*

Kadirova Sayyora Inomjonovna

Ilmiy rahbar: Rajabova Dilfuza Abdumajitovna

Texnologiya va professional ta'lim metodikasi kafedrası, p.f.f.d., (PhD)

Anotatsiya (o'zbek tilida): *Mazkur maqolada texnologiya fanini o'qitishda xalq hunarmandchiligi elementlaridan foydalanishning nazariy-metodik asoslari, o'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga ta'siri, xalq amaliy san'ati orqali yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, estetik did va mehnatsevarlikni rivojlantirish yo'llari keng yoritilgan.*

Annotation (English): *This article discusses the integration of traditional handicrafts into the teaching of Technology subject and examines how this process contributes to competency development, creativity, practical skills, cultural identity and students' motivation in modern education.*

Аннотация (Русский): *В статье подробно рассматривается процесс интеграции народных ремёсел в преподавание предмета «Технология», его влияние на формирование компетенций учащихся, развитие трудовых навыков, творческого мышления и уважения к национальному культурному наследию.*

Kalit so'zlar: *Texnologiya fani, xalq hunarmandchiligi, kompetensiya, integratsiya, amaliy mashg'ulot, milliy qadriyatlar, kasbiy ko'nikma, loyihaviy ta'lim.*

KIRISH

O'zbekistonning betakror madaniyati va milliy qadriyatlarining ajralmas qismi bo'lgan xalq hunarmandchiligi asrlar davomida shakllangan boy ma'naviy meros hisoblanadi. Mustaqillik yillaridan boshlab ushbu merosni asrab-avaylash, uni yanada rivojlantirish va yosh avlod ongiga singdirish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylandi. Ayniqsa, ta'lim tizimida hunarmandchilik elementlarini o'quv jarayoniga kiritish orqali o'quvchilarda mehnatsevarlik, milliy g'urur, estetik did hamda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga keng imkoniyat yaratildi.

Texnologiya fani mazmuni jihatidan o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini mustahkamlashga qaratilgani sababli xalq hunarmandchiligi bilan chambarchas bog'lanadi. Chunki aynan ushbu fan orqali o'quvchilar yog'och o'ymakorligi, metallga ishlov berish, tikuvchilik, kashtachilik, milliy bezak san'ati kabi qadimiy an'analar bilan tanishadi, amaliyot jarayonida ularni qo'llashni o'rganadi.

Mazkur maqolada texnologiya fanida xalq hunarmandchiligi orqali kompetensiyalarni shakllantirishning mazmun-mohiyati, texnologik jarayonlarni tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari va o'qituvchining metodik tayyorgarligi kabi masalalar yoritiladi.

ASOSIY QISM

Xalq hunarmandchiligining o'ziga xosligi va tarixiy ahamiyati

Texnologiya fani bugungi kunda umumta'lim maktablarida o'quvchilarga amaliy ko'nikmalar berishda, ularni mehnatga tayyorlashda, ijodiy fikrlashga o'rgatishda eng muhim o'quv predmetlaridan biri hisoblanadi. Bu fan nafaqat buyum yasash yoki texnik jarayonlarni o'rgatish bilan cheklanmay, balki yosh avlodni jamiyatda mustaqil, mas'uliyatli va mehnatsevar shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, fan mazmuniga xalq hunarmandchiligi elementlarining kirib kelishi bilan texnologiya fani yanada boyidi, mazmunan chuqurlashdi va o'quvchilarning ruhiy-ma'naviy olamiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan vositaga aylandi.

Xalq hunarmandchiligi O'zbekistonning ko'p asrlik tarixiy-madaniy merosini o'zida mujassam etgan bebaho xazinadir. Kulolchilik, kashtachilik, zargarlik, metalga ishlov berish, yog'och o'ymakorligi, kandakorlik, ganchkorlik, pichoqchilik, gilamdo'zlik kabi hunar turlari xalqimizning didi, mahorati, dunyoqarashi, qadriyatlarini va hayot falsafasidan dalolat beradi. Bu san'at turlari asrlar davomida ustozdan shogirdga o'tib kelgan bo'lib, ularning har biri o'z maktabi, o'z falsafasiga ega. Maktab ta'limida ushbu san'at turlaridan foydalanish o'quvchilarda milliy ongini kuchaytiradi, ajdodlar merosiga hurmat hissini uyg'otadi va eng muhimi — mehnatning qadriyat sifatida shakllanishini ta'minlaydi.

Texnologiya darslarida hunarmandchilik elementlaridan foydalanish o'quvchilarni oddiy texnik topshiriqlarni bajarishga o'rgatishdan tashqari, ularni milliy meros bilan tanishtirishga imkon beradi. Misol uchun, yog'ochdan milliy xalq bezaklarini yasash jarayonida o'quvchi nafaqat texnik operatsiyalarni bajarmaydi, balki naqshlar mazmuni, ularning tarixiy ildizlari, rang va shakllar uyg'unligi haqida ham ma'lumot oladi. Bu esa ta'lim jarayonini faqat texnik yo'nalishdan pedagogik-estetik yo'nalishga kengaytiradi. Natijada o'quvchi buyum yaratish jarayoniga faqat mehnat sifatida emas, balki ijodiy jarayon sifatida qaraydigan bo'ladi.

Hunarmandchilik asosida kompetensiya shakllantirish texnologiya o'qituvchisidan yuqori metodik tayyorgarlikni talab qiladi. O'qituvchi nafaqat an'anaviy metodlar, balki zamonaviy ta'lim yondashuvlaridan ham samarali foydalanishi lozim. Xususan, loyihaviy o'qitish, muammoli o'qitish, amaliy faoliyatga tayangan yondashuvlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, mas'uliyat, jamoada ishlay olish, vaqtni to'g'ri rejalashtirish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Masalan, "Milliy naqshli buyum yaratish" loyihasi davomida o'quvchi naqsh turini tanlaydi, chizmani tayyorlaydi, mos materialni tanlaydi, ishlov berish jarayonini bosqichma-bosqich bajaradi va yakunda o'z ishini himoya qiladi. Bu jarayon o'quvchining texnik, ijodiy va kommunikativ kompetensiyalarini bir vaqtning o'zida rivojlantiradi.

Xalq hunarmandchiligi elementlari bilan boyitilgan texnologiya fanining o'quvchilarga ta'siri ko'p qirrali bo'lib, avvalo ularning qobiliyatlari ochilishiga xizmat qiladi. Ba'zi o'quvchilar tikuvchilikka moyil bo'lsa, boshqalari yog'och o'ymakorligiga qiziqadi yoki metallga ishlov berishda o'z iste'dodini namoyon qiladi. Shu sababli texnologiya darslarida individual yondashuv muhimdir. O'quvchiga o'z qiziqishiga mos mashg'ulotlar berilsa, uning

fanga bo'lgan munosabati o'zgaradi, ijodiy faolligi ortadi. Ko'plab misollar shuni ko'rsatadiki, texnologiya darslarida hunarmandchilik bilan shug'ullangan o'quvchilarning keyinchalik dizayn, san'at, texnik injiniring kabi sohalarga qiziqishi kuchayadi.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, xalq hunarmandchiligi asosidagi ta'lim o'quvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni shakllantirishda ham muhim o'rin tutadi. O'quvchi o'z yurtida yetishib chiqqan buyumlar, naqshlar, ustozlar haqida ma'lumotga ega bo'lishi, milliy o'zlikni chuqur anglashiga yordam beradi. Bunday yondashuv ayniqsa globallashuv sharoitida juda katta ahamiyatga ega. Chunki xorijiy madaniyat, texnologiya va axborot oqimi kuchayayotgan bugungi kunda milliy madaniyatni asrash, o'zligimizni yo'qotmaslik ta'limning eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy texnologiyalar hunarmandchilikni o'qitish jarayoniga yanada qulaylik yaratmoqda. Virtual muzeylar, 3D modellashtirish dasturlari, raqamli naqsh chizish bo'yicha ilovalar o'quvchilarda zamonaviy texnik va ijodiy ko'nikmalarni uyg'unlashtirish imkonini beradi. Masalan, o'quvchi avval naqshni kompyuterda chizib ko'radi, kerakli o'lchamni aniqlaydi, so'ng uni amalda bajaradi. Bu esa texnologiya fanini yanada qiziqarli, interfaol va samarali qiladi.

Biroq ta'lim jarayonida ayrim muammolar ham uchrab turadi. Ba'zi maktablarda ustaxona jihozlari yetarli emas, materiallar kam, hunarmand ustozlar bilan hamkorlik yo'lga qo'yilmagan bo'lishi mumkin. Bu esa dars samaradorligiga salbiy ta'sir qiladi. Bunday holatlarda maktablar mahalliy hunarmandlar, kichik biznes subyektlari, kasb-hunar markazlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishi lozim. Ustoz-shogird an'anasini tiklash esa o'quvchilarning real ustaxonada o'qishi, haqiqiy hunarmandlar bilan ishlashi imkonini beradi. Bu jarayon o'quvchilarda nafaqat amaliy ko'nikma, balki hunarga hurmat, mehnatning qadrini bilish tuyg'usini ham shakllantiradi.

Yana bir muhim omil — o'qituvchining metodik salohiyati. O'qituvchi hunarmandchilik turlarini yaxshi bilishi, ularni o'quvchilarga tushunarli, zamonaviy metodlarda yetkazishi lozim. O'quvchilar bilan xavfsiz mehnat qilish, material va asboblarni to'g'ri tanlash, buyum o'lchamini aniqlash, chizmani o'qish kabi jarayonlarni chuqur tushuntirish zarur. Shuningdek, o'qituvchi o'quvchilarga ijodiy erkinlik berishi, ularning mustaqil ishlab ko'rishiga imkon yaratishi kerak.

Hunarmandchilik asosida shakllanadigan kompetensiyalar o'quvchining hayotiy faoliyatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, oddiy tikuv mashinasidan foydalana olish, yog'ochga ishlov berish, kichik ta'mirlash ishlarini bajara olish — bu kelajakda har bir yosh uchun zarur bo'ladigan ko'nikmalardir. Shu bois texnologiya fanini amaliyot bilan boyitish, uni hayotga yaqinlashtirish o'quvchilarning kelajakda mustaqil shaxs sifatida shakllanishida katta ahamiyatga ega.

Xalq hunarmandchiligi elementlarini o'qitish orqali o'quvchilarda ekologik madaniyat ham shakllanadi. Chunki hunarmandchilikda tabiiy materiallardan foydalanish ko'p: paxta matosi, ipak, yog'och, metall, tabiiy bo'yoqlar. O'quvchi tabiatni asrash, resurslardan oqilona

foydalanish haqida tushunchaga ega bo'ladi. Bu esa hozirgi ekologik muammolar kuchaygan davrda juda muhimdir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, texnologiya fanida xalq hunarmandchiligi elementlarini o'qitish nafaqat o'quvchilarni texnik faoliyatga jalb etadi, balki ularning shaxs sifatida to'liq shakllanishiga xizmat qiladi. Bu jarayon o'quvchilarda mehnatsevarlik, mas'uliyat, ijodkorlik, mustaqillik, milliy g'urur kabi fazilatlarni tarbiyalaydi. Shu bilan birga, hunarmandchilik an'analarning davomiyligini ta'minlaydi, milliy merosni kelajak avlodga yetkazadi.

Bugungi ta'lim tizimida yoshlarni kasbga yo'naltirish muhim o'rin tutadi. Xalq hunarmandchiligi asosida olib borilgan darslar esa bu jarayonning samaradorligini oshiradi. Chunki o'quvchi o'z qo'li bilan yaratgan buyumni ko'rib, o'z kuchiga ishona boshlaydi, bu esa kelajakda o'z kasbini ongli tanlashiga yordam beradi. Shu tariqa texnologiya fanida xalq hunarmandchiligi bilan ishlash nafaqat o'quv jarayoni, balki ijtimoiy tarbiya tizimining ham asosiy bo'g'iniga aylanadi.

XULOSA

Texnologiya fanida xalq hunarmandchiligi elementlaridan foydalanish o'quvchilarda ko'plab kompetensiyalarni shakllantiradi: amaliy-mehnat, ijodiy, kommunikativ, ijtimoiy-madaniy va ekologik kompetensiyalar. O'quvchi o'z merosi bilan tanishadi, milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalanadi, ijodiy fikrlashni o'rganadi, amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi. Shuningdek, hunarmandchilik asosida tashkil etilgan darslar yoshlarning kelajak kasbini tanlashiga yordam beradigan samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Qodirov B. Hunarmandchilik asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. Raxmatullayev M. Texnologiya ta'limi metodikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Jo'raqulov A., To'rayev S. Milliy hunarmandchilik va uni o'qitish metodikasi. — Buxoro, 2022.
5. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. "Usta-shogird an'anasini rivojlantirish konsepsiyasi", 2021.
6. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi o'quv dasturlari.